

translated, were considered. Also, the frequency of usage of one or another way in the process of both translations was calculated.

Keywords: translation of the lexical units, ways of translation, translation studies, equivalent lexical units, translation of proper nouns.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вине Ж.-П., Дарбельне Ж. Технические способы перевода // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М., 1978. – С. 157–167.
2. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. – Вінниця: Нова Книга, 2001. – 448 с.
3. Карабан В. Способи перекладу лексичних одиниць // Карабан В. Переклад англійської науково-технічної літератури. – Вінниця : Нова книга, 2002. – С. 279–299.
4. Карабан В. Перекладацькі лексичні трансформації // Карабан В. Переклад англійської науково-технічної літератури. – Вінниця : Нова книга, 2002. – С. 300–314.
5. Большой толковый словарь русского языка: А-Я / РАН. Ин-т лингв. исслед.; Сост., гл. ред. канд. филол. наук С. А. Кузнецов. – СПб.: Норинт, 1998. – 1534 с.
6. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. – М.: Русский язык, 2000.

УДК 81-115(811.112.2+811.161.2)

ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНОЇ ІМЕННОЇ СИНОНІМІЇ В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (НА ОСНОВІ ТВОРІВ КАТІ ПЕТРОВСЬКОЇ «МАБУТЬ ЕСТЕР» ТА ANTAL SCERB «REISE IM MONDLICHT»)

Я. С. Пламаділ, О. В. Чоботар

Анотація. У магістерській роботі проаналізовано роль і функціонування лексичної іменної синонімії у німецькій та українській мовах у романах Каті Петровської «Мабуть Естер» та Antal Scerb «Reise im Mondlicht». Досліджено наведені твори на використання синонімів та кількість відповідних синонімічних рядів. Досліджено синонімічні ряди та їх різновиди. Проаналізовано різні наукові визначення поняття «синонім», визначено робочу дефініцію цього поняття у межах даного дослідження та класифіковано синоніми вибірки за критеріями подібності і розбіжності. Визначено функціонально-стилістичну роль лексичних іменних синонімів в українській та німецькій мовах. Особлива увага приділена іменній синонімії та синонімічним рядам в наведених творах.

Ключові слова: синонім, синонімічний ряд, іменна синонімія, контекстуальна синонімія.

В процесі розвитку мови відбувається постійне її збагачення. Під час спілкування утворюються нові слова та терміни, які мають свої ознаки та властивості. Цими словами ми передаємо почуття, емоції та волевиявлення. В свою чергу, слова що мають спільні ознаки чи властивості, утворюють між собою певні зв'язки. Відповідні зв'язки називаються синонімічними, а слова, відповідно – синонімами.

Багато мовознавців займалися теоретичним дослідженням синонімів. Оскільки, предметом мого наукового дослідження є синонімія та синонімічні ряди, то варто назвати мовознавців, які зробили вагомий внесок у розвиток синонімії та синонімів в цілому. Першими мовознавцями, які звернули увагу на лексичну сполучуваність слів і синонімію були А. В. Лагутіна і М. П. Кочерган. Дослідженнями міжрівневої синонімії і розвитком теорії граматичного значення займалися М. В. Русанівський, О. А. Колесников, О. О. Ткаченко, О. О. Новикова та інші. Такі мовознавці, як О. І. Нечитайло, В. С. Ващенко, Л. С. Паламарчук, О. О. Тараненко досліджували синоніми в лексикографії. Свій внесок у дослідження термінологічної синонімії зробили С. П. Худолєєва, І. В. Боресюк та Н. Ф. Непийвода.

Синоніми значною мірою свідчать про багатство лексичних засобів відповідної мови. Синоніми допомагають точніше висловити думку, передати її різні відтінки, показати ставлення мовця до предмета мовлення, викликати певну реакцію слухача. Для української мови характерна добре розвинена синонімія [1, с. 204].

У сучасній науці під поняття «синоніми» підводять різноманітні за складом слова, близькі або тотожні за значенням, проте здатні по-різному передавати спільне поняття. Синонімічні відношення охоплюють більшість елементів лексичного рівня системи загальнозживаної мови. У мові відтворюються або запозичуються нові слова й вирази, і таким чином мова намагається диференціювати їх за значенням та функціями. Це унеможливило виникнення абсолютно однакових мовних одиниць. В німецькій мові, як і в українській та інших розвинених мовах, синонімія також розвивалася протягом історично тривалого часу, утворювалися нові слова та вирази, що характеризували ті чи інші сталі поняття.

Практичне опанування мови і використання її засобів неможливе без ретельного вивчення властивостей слова і його значень та його здатності утворювати з іншими словами різноманітні поєднання, сполучення, конструкції, а також синонімічні ряди. Проте багато наукових проблем, пов'язаних із вивченням властивостей слів і утворенням мовних і мовленнєвих структур на даний час ще не можуть вважатися остаточно вирішеними.

До подібних проблем належить і проблема вивчення шляхів виникнення і функціонування синонімів. Синонімія є явище універсальне, тобто вона спостерігається на всіх рівнях мови. Це явище грає суттєву роль у мовленнєвій і мисленнєвій діяльності, оскільки надає мовцеві можливість вибору оптимального засобу висловлення з ряду семантично споріднених лексем чи синтаксичних структур. Аналіз синонімічних стосунків тісно пов'язаний з вирішенням питань, що належать до загальних логічних проблем подібності та відмінності. Особливістю синонімічних зв'язків є те, що якщо сам факт синонімічності встановлюється на основі семантичної подібності двох або декількох слів, то характеристика кожного члена синонімічного ряду може бути об'єктивно з'ясована лише з урахуванням існуючих між синонімами відмінностей.

У мові існує велика кількість синонімів, кожен з яких утворює певні зв'язки. Синоніми належать до різних частин мови і тому мають певні класифікації. Синоніми можна поділити на абсолютні та часткові, тобто повні та неповні, семантичні, стилістичні та семантико-стилістичні. Ще одним різновидом є контекстуальні синоніми. Своє місце в синонімії посідають також морфологічні, фонетичні, фразеологічні та словотвірні засоби. Що стосується німецької мови, то в ній синоніми можна розподілити на ідеографічні, стилістичні та абсолютні синоніми. Синоніми утворювались протягом століть різними шляхами, серед них варто виокремити такі: запозичення, зміна значень, зміна форм, розвиток неологізмів і діалектизмів. Вони доповнюють наше уявлення про предмети та явища дійсності, свідчать про багатство тієї чи іншої мови. Функції синонімів допомагають розрізнити їх шляхом заміщення. Також нерідко застосовують прийом заміщення, який дозволяє запобігти повторам і тавтологіям.

Для дослідження лексичної іменної синонімії я обрала роман «Мабуть Естер», написаний Катєю Петровською, представницею сучасної української прози, та роман угорського письменника Antal Scerb «Die Reise im Mondlicht», створений у 30-і роки минулого століття.

Катя Петровська використовує у своєму творі 180 синонімічних одиниць, що значною мірою допомагає авторці у передачі тонкощів значень і думок. У свою чергу, роман Antal Scerb «Reise im Mondlicht» також багатий на синоніми. На сторінках цього роману було виділено 160 синонімічних одиниць. Відповідно, виникла необхідність знайти підстави для класифікації синонімів, виділених на сторінках обох романів.

Опираючись на класифікацію М. П. Кочергана, було виявлено, що найчисленніші групи синонімів у романі «Мабуть Естер» складають ідеографічні синоніми, яких у відсотковому відношенні знайдено близько 55 %, семантико-стилістичні, яких близько 30 % та стилістичні – 15 %. Наведені співвідношення є умовними, оскільки групи семантико-стилістичних та, власне, стилістичних синонімів споріднені між собою. У романі «Reise im Mondlicht» виявлено дещо інше співвідношення синонімічних одиниць. Найчисленнішу групу синонімів тут складають семантико-стилістичні синоніми, їх 45 %,

слідом за ними ідуть ідеографічні, які у відсотковому відношенні складають 30 %, стилістичні, яких 20 % та решта фразеологічні і морфологічні синоніми – 5 %.

З огляду на вищесказане, ідеографічних синонімів більше у романі Каті Петровської. Відповідно до цього, можна вважати, що така значна кількість даних синонімів свідчить про певний професіоналізм письменниці, її новаторство та індивідуальність. Ідеографічні синоніми також сприяють передачі відтінків якості.

У романі більшість синонімів є ідеографічними, вони найчастіше використовуються на позначення певних понять. Письменниця, вдало використала даний різновид синонімів для опису своєї бабусі, а точніше її імені, мабуть дуже любила її. Вона з теплотою і ніжністю згадує про неї, хоча вона її ледве пам'ятає. Багатство синонімії, використаної Катериною Петровською, ми можемо побачити у наступних рядках: «Рива, Рита, Маргарита»; «Коли я була маленька, моя бабуся Маргарита, татова мама, яку ми називали Рита, хоча її справжнє ім'я було Ревекка, скорочено Рива.....» [2, с. 147]; «Вона була стурбована, стривожена й хворобливо образлива, і то не тільки після війни, а ще раніше.»; Але тоді, коли мені ще не було семи, і я нічого не знала про Ревекку й Риву, а тільки про бабусю Риту, Маргариту, я включала її ім'я не в темне минуле, а в мій власний маленький світ. Для мене вона була Рита, Маргарита, маргаритка, квітка, а квітки росли скрізь.» [2, с. 148].

Ідеографічні синоніми передають різні значеннєві відтінки одного і того самого поняття: жестикуляція – міміка – жести – мова жестів; патруль – поліцаї – поліцейські – поліціанти, телефон – апарат – пристрій – прилад. «Однак жестикуляція, міміка - все це нам залишилося. Розмовляючи, ми працювали руками, так ніби без цього супроводу наша мова не варта й мови, неповна. Піднімаючи одну руку чи другу, переплітаючи пальці, ці ледь помітні порухи без сенсу й мети, в суперечності до себе самих, ми виписували в повітрі орнаменти, ми, наступниці, супроводжували свою мову жестами, ніхто не розумів наших акордів, навіть самі ми не розуміли, ми вже не грали на фортеп'яні, поволі розучувалися й мови рук і обмацували порожнечу [2, с. 52]; «Крім патруля, в цю мить нікого не було видно. Може, Всі уже пішли. Двоє полово-білявих, струнких, мало не елегантних чоловіків неквапно і з усвідомленням обов'язку походжали на перехресті. Було ясно і порожньо, наче уві сні. Рушивши до них, Мабуть Естер побачила, що то німецький патруль.» «Скільки поліцаїв було на вулицях Києва у перші дні операції, аби простежити, щоби прийшли Усі, не рахував ніхто»[2, с. 159]; «Цього разу задзвонив телефон. Новий, 2011 рік в Києві. Мама підходить до апарата.»[2, с. 64]. В німецькомовному романі дані синоніми можна зустріти в наступних рядках: Mitschüler, Klassenkamerad, Schulkamerad, проте не всі синоніми вибірки наведені в наступних рядках.«Erzsi, dieser Herr ist Janos Szepetneki, mein ehemaliger Klassenkamerad, von dem ich dir ... glaube ich, noch nie erzählt habe» [3, с. 15]; «... mein Schulkamerad, den du heute gesehen hast. Szepetneki setzte sein verlegenstes Gesicht auf und rührte sich nicht.» [3, с. 22]. Також характерними для роману «Reise im Mondlicht» є синоніми, які використовують для пояснення або уточнення певних предметів, наприклад: «Einerseits genoß er den paradoxen Einfall, daß die italienischen Zeitungen auf Italienisch geschrieben waren, in dieser mächtigen, gewaltig strömenden Sprache, die zu Tagesnachrichten verkleinert den Eindruck einer Turbine machte.» [3, с. 156].

Значне місце в активному вжитку письменниці займають семантико-стилістичні синоніми з емоційним забарвленням. Яскравим прикладом цього є синонімічний ряд на позначення місця проживання письменниці, а саме будинку, де вона мешкала, який виглядає наступним чином: «чотирнадцятиповерховий будинок – совмінівський будинок – палац з цегли – чотирнадцятиповерховий колос – хмародер – висотка. Наступні рядки є яскравим прикладом цього: «Велику частину мого київського дитинства я провела в новому чотирнадцятиповерховому будинку на лівому березі Дніпра, в мікрорайоні, що виник після війни і, здавалось, не має минулого, а тільки суцільне чисте майбутнє.» [2, с. 31]; «Будинок належав одному радянському міністерству, тобто це був совмінівський будинок, як ми тоді казали, і в порівнянні з дев'ятиповерховими блочними в казармовому стилі, що оточували наше подвір'я, совмінівський був справжнім палацом з цегли.» [2, с. 32]; «Виходячи на

пенсію, вони видобували звідкись свої хустки з барвистими квітами, з вузликом під підборіддям, такі селянські, ніби вони ніколи їх і не скидали, вони збиралися на лавочках під під'їздом цього чотирнадцятиповерхового колоса, лузали соняшникове насіння і обмінювалися найсвіжішими плітками.» [2, с. 33]; «Я відступила на кілька кроків і вивчала поверхню хмародера, так ніби перевіряла гостроту зору...» [2, с. 80]; «Вона сиділа біля підвіконня нашої висотки на вулиці Флоренції, як за столом» [2, с. 49].

Чималий синонімічний ряд наводить Катя Петровська для позначення «9 травня», ця дата закарбувалась у пам'яті мільйонів людей, є важливою для українського народу та усього світу. Для Катерини Петровської вона також має особливе значення, адже її родичі стали жертвами тієї війни, десятки тисяч євреїв були вбиті, закатовані та замордовані. Саме тому письменниця наводить наступний синонімічний ряд: «9 травня – день визволення – День Перемоги – день перемоги над фашизмом – день переобрання – парад». Домінантою у даному синонімічному ряді виступає слово 9 травня. «Через тринадцять років, у день визволення, на день перемоги над фашизмом – і ми звідти, з іншого боку, завжди будемо казати на День Перемоги...»

Варто також навести семантичні синоніми у творі Antal Scerb „Reise im Mondlicht“, які представлені у наступних рядках: «Ein paar Abende danach kamen sie in Ravenna an. Er wollte sich die byzantinischen Mosaiken, Ravennas berühmteste Sehenswürdigkeit, allein anschauen, denn jetzt wußte er schon, daß er mit Erzsi vieles nicht teilen konnte. Aber die Mosaiken von Ravenna... das war ein Denkmal seiner eigenen Vergangenheit.» [3, с. 13]; «Ravenna ist ein dekadenter Ort, der seit mehr als tausend Jahren verkommt.» [3, с. 14]

До стилістичних синонімів можна віднести наступні синонімічні ряди: товарняк – потяг; стос паперу – купа – маса – сила-силенна, деякі з синонімів вибірки наведені у наступних рядках: «Слово «товарняк» не надто мене бентежило, бо ж я знала, що вони їхали в протилежному напрямку, не в напрямку смерті, а в непевність. Моя мама Роза, так розповідала мені моя мама, при кожній нагоді набирала воду, це було можливо тільки, коли потяг зупинявся поблизу якоїсь станції, а не посеред нескінченного поля.» [2, с. 62]. «Сиджу перед стосом паперів, мало не млію від хвилювання, не знаючи, що з цієї купи збудую. Вивчаю готичний шрифт, тепер зможу читати старі німецькі книжки.» [2, с. 114].

Значну групу утворюють фразеологічні синоніми. У творі вони застосовуються у наступних рядках, на позначення будинків: «А тоді пустилася довжелезними новими вулицями зі світло-сірими безликими багатоповерхівками, що нагадували допотопних істот з порожніми очницями.» [2, с. 57]; В німецькомовному тексті фразеологічні синоніми наявні в наступному рядку: «In dem Augenblick kam ein Motorrad auf die Piazza gedonnert, und der bebrillte und unglaublich motorradmäßig ausgestattete Fahrer schwang sich herunter wie von einem Pferd.» [3, с. 14]. Синоніміка роману «Мабуть Естер» містить багато авторських синонімів. Авторська синоніміка Каті Петровської, що являє собою поєднання звичайного з чимось новим та актуальним, надає роману мовно-художньої завершеності. Наприклад: банка – трилітровий слоїк; священник – ксьондз; прикраси – цацки.

У романі Antal Scerb «Reise im Mondlicht» зустрічається велика кількість запозичених синонімів. Письменник вміло поєднує їх у рядках роману, що свідчить про його професіоналізм та творчий підхід. Синонімічне перефразування також має місце у німецькомовному романі. Воно досить часто зустрічається у тексті, є певним застосуванням запозичених слів або ж неологізмів. Наступні рядки є наочним прикладом цього: «Und jetzt muß ich wieder von mir reden. Du hast mich immer als einen muskulösen, breitgebauten, älteren jungen Mann gekannt, der ein glattes, ruhiges Gesicht hat, ein sogenanntes Pokerface, und so viel du weißt, bin ich meistens schläfrig.» [3, с. 20–21]; «Von Zeit zu Zeit hatte ich das Gefühl, neben mir tue sich die Erde auf, und ich stehe am Rand eines grässlichen Wirbels. Tatsache ist aber, daß ich mich nicht zu rühren wagte, wenn mich das Wirbel-Gefühl überkam, und reden konnte ich auch nicht, und ich dachte, alles sei zu Ende» [3, с. 21–22];

Багато синонімів виступали у ролі порівнянь – стилістично близьких, які якнайточніше передавали усю повноту значень. Варто навести декілька відповідних

прикладів: «Erwins Lieblingsrolle war die des wilden Tiers; er behauptete sich hervorragend als Bison, der von Ursus (mir) niedergerungen wird, und auch als Einhorn war er glänzend. Mit seinem mächtigen Horn zerfetzte er alles, was im Weg war – Vorhänge, Laken und was sonst sich fand.» [3, с. 39].

Отже, лексична іменна синонімія посідає значне місце у сучасній прозі. Багатство індивідуальної, авторської синонімії в наведених романах виявляється не лише у складі синонімічних рядів та у їхньому широкому використанні. Воно полягає ще й у своєрідності застосування та в багатоплановості синонімів. Результати даного дослідження будуть корисними в лекційних курсах з проблем лексикології, у період підготовки студентами тезів виступів на наукових конференціях, а також можуть використовуватися в наукових публікаціях, під час написання рефератів, наукових статей та магістерських робіт.

Аннотация. В магистерской работе проанализирована роль и функционирование лексической именной синонимии в немецком и украинском языках в романах авторов Кати Петровской «Мабуль Естер» и Antal Scerb «Reise im Mondlicht». Названные произведения исследованы на предмет использования синонимов и на количество соответствующих синонимических рядов. Исследованы синонимические ряды и их разновидности. Проанализированы различные научные определения понятия «синоним», выделена рабочая дефиниция этого понятия в рамках данного исследования и классифицированы синонимы выборки по критериям сходства и различия. Определена функционально-стилистическая роль лексических именных синонимов в украинском и немецком языках. Особое внимание уделено именной синонимии и синонимическим рядам в приведенных произведениях.

Ключевые слова: синоним, синонимический ряд, именная синонимия, контекстуальная синонимия.

Abstract. In the Master's Thesis, we analyze the role and functioning of the lexical nominal synonymy in German and Ukrainian languages used in the novels “Мабуль Естер” (Probably Esther) by Katya Petrovskaya and “Reise im Mondlicht” (Journey by Moonlight) by Antal Scerb. Synonymic ranks and their versions and also features of their application are investigated, too. Various scientific definitions of the concept "synonym" are analyzed. A working definition of this concept is defined within this research. The selected synonyms are classified by the criteria of similarity and distinction. Besides, the functional and stylistic roles of the lexical personalized synonyms are defined in Ukrainian and German languages. Special attention is paid to the personalized synonymy and synonymic rows in the corresponding works.

Keywords: synonym, synonymic row, personalized synonymy, contextual synonymy.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 368 с.
2. Катя Петровська, Мабуль Естер Переклад з німецької Юрка Прохацька, Чернівці: Книги – XXI, 2015.
3. Antal Scerb, Reise im Mondlicht, dtv Verlagsgesellschaft, 2014. – 427 s.

УДК 81.33

ТИПИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

М. О. Рогова, Т. В. Ленеха

Анотация. У статті проаналізовано відомі класифікації лінгвістичних експертиз. Подано думки різних науковців щодо поняття «лінгвістична експертиза», визначено основні завдання та призначення лінгвістичної експертизи, проаналізовано основні підходи до типології. У процесі роботи та збирання матеріалу, аналізу й опису результатів використовувалися такі методи дослідження: системно-структурний (подано загальну характеристику лінгвістичної експертизи), описовий (розкрито поняття експертизи) та метод класифікації (розглянуто класифікації лінгвістичних експертиз).

Ключові слова: лінгвістична експертиза, судова експертиза, юридична лінгвістика.

Вступ. Роки української незалежності характеризуються посиленою боротьбою зі злочинністю. Мовлення або письмові тексти є вагомими доказами тієї чи іншої інформації,